

ОЛЕГ МИКОЛАЙОВИЧ РЕЗНІК,

доктор юридичних наук, доцент,
Сумський державний університет;

 <https://orcid.org/0000-0003-4569-8863>,
e-mail: reznikoleg07@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Розглянуто особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Проаналізовано наукові підходи до визначення понять «адміністративна відповідальність» і «адміністративна відповідальність неповнолітніх». Запропоновано особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх поділяти на матеріальні та процесуальні. Сформульовано авторське визначення поняття адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративна відповідальність неповнолітніх, адміністративне правопорушення, заходи впливу, неповнолітні.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Актуальність питання про особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх сьогодні не потребує доведення, що пов'язано зі зростанням кількості правопорушень, учинених ними. Ситуація ускладнюється тим, що, з одного боку, законодавство має бути гуманним до осіб віком від 16 до 18 років, зважаючи на їх спеціальний статус, а з іншого, – збільшення адміністративних правопорушень серед неповнолітніх повинно спонукати законодавця до рішучих дій щодо їх попередження та запобігання. Однак удосконалення законодавства не можливе без теоретичних напрацювань учених у вказаній сфері. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у вивченні питання особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх, що в подальшому сприятиме вдосконаленню адміністративно-деліктного законодавства щодо неповнолітніх правопорушників.

Стан дослідження проблеми

Аналіз останніх публікацій і досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених свідчить про суттєву увагу до питання особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх. Дослідження, присвячені цій тематиці, загалом можна поділити на дві групи. Перша група присвячена виключно поняттю й особливостям адміністративної відповідальності [1–4]. Друга група представлена працями вчених безпосередньо щодо проблемних питань адміністративної відповідальності означеної категорії осіб [5–7]. Однак, незважаючи на чис-

ленні дослідження, питання адміністративної відповідальності неповнолітніх не можна віднести до вирішених як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Водночас його важливість для теорії та практики є беззаперечною.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є вдосконалення визначення поняття адміністративної відповідальності неповнолітніх, уточнення особливостей такої відповідальності і поділ їх на групи. Завданнями, спрямованими на досягнення вказаної мети, є: аналіз наукових підходів до визначення понять адміністративної відповідальності й адміністративної відповідальності неповнолітніх; виокремлення та характеристика особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Наукова новизна дослідження

Запропоновано особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх поділити на певні групи, на підставі чого сформульовано авторське (удосконалене) визначення поняття адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу

З метою повного та всебічного розгляду означеного питання вважаємо за доцільне розпочати з характеристики понятійно-категоріального апарату, зокрема з'ясувати зміст таких категорій, як «адміністративна відповідальність» і «адміністративна відповідальність неповнолітніх».

Детальний аналіз напрацювань українських науковців свідчить, що на сьогодні не існує єдиного підходу до розуміння категорії адміністративної відповідальності. Так, одні вчені розглядають її як вид (різновид) юридичної відповідальності [8], інші – як форму реагування держави на вчинене правопорушення [9]. Використання в основі визначення адміністративної відповідальності адміністративного стягнення характерне для праць А. Т. Комзюка [10]. При цьому, як правило, спочатку аналізуються такі поняття, як «відповідальність» і «юридична відповідальність», а вже потім безпосередньо «адміністративна відповідальність». Саме так О. М. Щукін дослідив проблематику адміністративної відповідальності у статті, присвяченій концептуалізації вказаного поняття [11]. Цікаві наукові напрацювання щодо розуміння адміністративної відповідальності належать С. В. Надобку [12], який розглянув підходи до розуміння адміністративної відповідальності з точки зору форми та змісту, загалом виокремивши дев'ять підходів до тлумачення вказаного виду юридичної відповідальності.

Така різноманітність поглядів зумовлена відсутністю законодавчого визначення поняття «адміністративна відповідальність». Водночас у найзагальнішому вигляді під адміністративною відповідальністю розуміють «накладення на правопорушника загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що спричиняють для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру» [13, с. 170].

Відповідно, кваліфікуючими ознаками адміністративної відповідальності Ю. О. Левенець називає:

1) підставу адміністративної відповідальності – адміністративне правопорушення (проступок), яке не являє собою великої суспільної небезпеки;

2) наявність особливого набору засобів адміністративного впливу – адміністративних стягнень;

3) наявність системи органів адміністративної юрисдикції, які відповідно до повноважень, визначених законодавством, мають право застосовувати заходи адміністративних стягнень і притягувати до відповідальності правопорушників;

4) особливий порядок реалізації адміністративної відповідальності [14, с. 60].

Багато науковців у своїх працях приділяють увагу дослідженню адміністративної відповідальності певних категорій осіб, зокрема й неповнолітніх. Наприклад, К. Н. Лобанов і

С. А. Москаленко розглядали адміністративну відповідальність неповнолітніх як форму державного реагування на адміністративні правопорушення, вчинені особами, які не досягли повноліття, виражену в застосуванні до них конкретних адміністративних покарань, передбачених санкціями порушених норм, і водночас як специфічний обов'язок неповнолітніх нести визначені законодавством несприятливі наслідки, пов'язані із застосуванням зазначених правових заходів [1, с. 49].

Ю. І. Ковальчук адміністративну відповідальність неповнолітніх розуміє як «застосування у встановленому порядку судовими органами адміністративних стягнень та заходів виховного впливу на неповнолітніх осіб, винних у вчиненні адміністративних проступків, для виховання у них поваги до законів, до правил соціального співжиття, а також запобігання вчиненню ними нових правопорушень» [2, с. 111].

Водночас О. Л. Чернецький адміністративну відповідальність неповнолітніх як спеціальних суб'єктів визначає як «примусове застосування суддями районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів заходів впливу, а в деяких випадках і адміністративних стягнень, які тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки як правило морального характеру і накладаються на підставах і в особливому порядку, встановлених нормами адміністративного права» [3, с. 443]. Також науковець пропонує ознаки адміністративної відповідальності неповнолітніх, які візьмемо за основу під час визначення особливостей їх адміністративної відповідальності.

Отже, адміністративна відповідальність неповнолітніх осіб має особливості, зумовлені віком особи, яка притягається до відповідальності, а також пов'язані з особливим захистом інтересів неповнолітнього. Аналіз адміністративного законодавства дає підстави для визначення певних особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх, які розглянемо далі.

1. Вік, з якого настає адміністративна відповідальність. Так, адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного проступку 16 років. При цьому вік може бути як обставиною, що пом'якшує відповідальність, так і обтяжувати її. Якщо адміністративне правопорушення (проступок) скоїла особа віком від 16 до 18 років, то це буде пом'якшуючою обставиною, а у випадку залучення такої особи до вчинення правопорушення іншою особою – обтяжувальною обставиною.

Деякі вчені обстоюють думку щодо доцільності зниження віку адміністративної відповідальності неповнолітніх до 14 років [4, с. 83]. Це пов'язується з даними статистики, які свідчать, що останніми роками спостерігається збільшення кількості правопорушень, учинених особами, які не досягли віку адміністративної відповідальності [1, с. 52].

2. Адміністративна відповідальність має переважно виховний характер. Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено, що до осіб, віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються такі заходи впливу:

1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;

2) попередження;

3) догана або суворя догана;

4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання¹.

Указані заходи адміністративного впливу мають чітко виражений запобіжно-виховний характер, оскільки правильне та своєчасне застосування їх до неповнолітнього правопорушника дасть змогу виховати в ньому почуття особистої відповідальності [5, с. 128]. Однак у випадку, коли розмір шкоди, яку заподіяв неповнолітній, не більше одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, і при цьому неповнолітній має самостійний заробіток, його адміністративна відповідальність матиме майновий характер².

3. Мета адміністративної відповідальності неповнолітнього обумовлює менші обсяг і ступінь позбавлення чи обмеження прав і свобод, порівняно з особами, старшими за 18 років. Зокрема, до неповнолітніх не застосовується адміністративний арешт. Така норма повністю відповідає міжнародно-правовим стандартам, зокрема Мінімальним стандартним правилам Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінським правилам), які орієнтують на скорочення випадків застосування до неповнолітніх покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства³.

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон України від 07.12.1984 № 8073-X : ред. від 19.05.2019.

² Там само.

³ Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») : від 29.11.1985.

4. В окремих випадках неповнолітні віком від 16 до 18 років підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. Це впливає з класифікації видів правопорушень, за вчинення яких неповнолітні можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності:

1) правопорушення, за вчинення яких до неповнолітніх застосовуються заходи впливу, передбачені ст. 24-1 КУпАП;

2) правопорушення, за вчинення яких або неповнолітні підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах, або до зазначених осіб можуть бути застосовані заходи впливу;

3) правопорушення, за вчинення яких неповнолітні підлягають адміністративній відповідальності виключно на загальних підставах [6].

5. Судовий характер адміністративної відповідальності неповнолітніх. Аналіз глави 17 Кодексу України про адміністративні правопорушення дає підстави стверджувати, що справи, які стосуються неповнолітніх, розглядають районні, районні в містах, міські чи міськрайонні суди (судді). При цьому розгляд справ про адміністративні правопорушення неповнолітніх судами (суддями) здійснюється виключно за місцем фактичного проживання неповнолітньої особи. Це зумовлено тим, що неповнолітні не є повноправними суб'єктами адміністративно-деліктного законодавства.

Окрім судів (суддів), І. В. Міщук та О. А. Алексійчук визначають ще декілька органів, які беруть участь у вирішенні питань, що так чи інакше стосуються неповнолітніх правопорушників: адміністративні комісії (уповноважені на розгляд правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 156 КУпАП, коли неповнолітній опиняється «потерпілим» від правопорушення); органи Національної поліції України (уповноважені на затримання правопорушників, забезпечення охорони порядку тощо) [7, с. 315].

6. Можливість застосування адміністративно-примусових заходів не лише до неповнолітніх, а й до їхніх батьків (ст. 184 КУпАП). У такому випадку на батьків чи осіб, які їх замінюють, накладається штраф.

7. Участь законних представників (батьків, усиновителів, опікунів, піклувальників) і представників (адвокатів, інших фахівців у галузі права) у представництві інтересів особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, та потерпілого, які є неповнолітніми або особами, що через свої фізичні або психічні вади не можуть самостійно здійснювати свої права у справах про адміністративні

правопорушення. Такий підхід дозволяє забезпечити право на захист неповнолітньому та враховує специфіку суб'єкта віком від 16 до 18 років.

8. Обов'язковість повідомлення батьків чи осіб, які їх замінюють, про затримання неповнолітнього за вчинення адміністративного правопорушення. Однак тут є недоліки: не визначено порядок такого повідомлення, а також залишається незрозумілим питання щодо правомірності затримання неповнолітньої особи без присутності батьків.

9. Неможливість застосувати заходи адміністративного стягнення як заміну кримінальної відповідальності неповнолітнього.

Висновки

Враховуючи наведене, пропонуємо особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх поділити на дві групи – матеріальні та процесуальні. До матеріальних особливостей адміністративної відповідальності неповнолітніх, на нашу думку, належать: вік, з якого настає вказаний вид відповідальності; переважно виховний характер адміністративної відповідальності; мета адміністративної відповідальності неповнолітнього, що обумовлює менші обсяги і ступінь позбавлення чи обмеження прав і свобод порівняно з особами, старшими за 18 років; в окремих випадках настання адміністративної відповідальності на загальних підставах.

Процесуальні особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх пов'язані з її застосуванням у судовому порядку, можливістю застосування адміністративно-примусових заходів до батьків неповнолітнього, участю законних представників і представників у представництві їх інтересів, обов'язковістю повідомлення батьків чи осіб, які їх замінюють, про затримання неповнолітнього, а також із неможливістю застосувати заходи адміністративного стягнення як заміну кримінальної відповідальності.

Адміністративною відповідальністю неповнолітніх є врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що мають місце під час застосування в певному порядку та у відповідний спосіб суддями районних, районних у містах, міських або міськрайонних судів заходів впливу до осіб віком від 16 до 18 років у разі вчинення ними адміністративних правопорушень та які тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки переважно виховного характеру.

Під час притягнення неповнолітнього до адміністративної відповідальності потрібно брати до уваги його вікові особливості, а характер учиненого адміністративного проступку має бути співмірним із заходами впливу. Більше того, необхідно враховувати юридичні гарантії захисту прав і законних інтересів неповнолітніх з метою недопущення їх порушення.

Список бібліографічних посилань

1. Лобанов К. Н., Москаленко С. А. К вопросу административной ответственности несовершеннолетних. *Проблемы правоохранительной деятельности*. 2015. № 1. С. 48–53.
2. Ковальчук Ю. І. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. *Право України*. 2003. № 6. С. 111–114.
3. Чернецький О. Л. Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх: теоретико-правові питання. *Форум права*. 2008. № 1. С. 439–444. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2008_1_67.pdf (дата звернення: 21.05.2019).
4. Баранова А. Д., Дорофеева Ж. П., Меньяло Д. В. Особенности административной ответственности несовершеннолетних. *Философия права*. 2015. № 4 (71). С. 80–83.
5. Ткаля О. Проблеми та перспективи адміністративного впливу, що застосовується до неповнолітніх. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 125–129.
6. Муратова Д. Б., Найчук Г. О. Деякі проблемні питання адміністративної відповідальності неповнолітніх. *Науковий огляд*. 2017. № 6 (38). URL: <http://oaji.net/articles/2017/797-1502027116.pdf> (дата звернення: 21.05.2019).
7. Міщук І. В., Алексєйчук О. А. Проблемні аспекти механізму притягнення неповнолітнього до адміністративної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 4. С. 314–316.
8. Літошенко О. С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2004. 16 с.
9. Бельский К. С. Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура. *Государство и право*. 1999. № 12. С. 12–20.
10. Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. А. Т. Комзюка. 2-ге вид. Харків : Ун-т внутр. справ, 2001. 112 с.
11. Щукін О. М. До питання концептуалізації поняття адміністративної відповідальності. *Юридичний вісник*. 2014. № 3 (32). С. 73–78.

12. Надобко С. В. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про банки і банківську діяльність : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 198 с.

13. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 543 с.

14. Левенець Ю. О. Поняття адміністративної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 54–62.

Надійшла до редколегії 23.05.2019

РЕЗНИК О. Н. ОСОБЕННОСТИ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Рассмотрены особенности административной ответственности несовершеннолетних. Проанализированы научные подходы к определению понятий «административная ответственность» и «административная ответственность несовершеннолетних». Предложено особенности административной ответственности несовершеннолетних разделять на материальные и процессуальные. Сформулировано авторское определение понятия административной ответственности несовершеннолетних.

Ключевые слова: административная ответственность, административная ответственность несовершеннолетних, административное правонарушение, меры воздействия, несовершеннолетние.

REZNIK O. M. FEATURES OF ADMINISTRATIVE LIABILITY OF MINORS

The need to consider the peculiarities of juvenile administrative liability is grounded by the increase in the number of offenses committed by them.

Scientific approaches to the definition of the concepts of “administrative liability” and “administrative liability of minors” have been analyzed. In order to distinguish administrative liability from other types of legal liability, the author has studied the features of direct administrative liability.

It has been established that juvenile administrative liability has features that are related to the age of a person who is brought to liability and are associated with the specific protection of the minor’s interests. The peculiarities of juvenile administrative liability have been distinguished and systematized; and it has been offered to divide them into material and procedural ones. Material peculiarities include: the age, when the specified type of liability comes due; predominantly educational nature of administrative liability; the fact that the purpose of administrative liability of a minor causes a lesser amount and degree of deprivation or restriction of the rights and freedoms compared to persons who are over 18 years old; the fact that administrative liability, in some cases, arises on general basis. The procedural peculiarities of juvenile administrative liability are related to its judicial application, the possibility of applying administrative and coercive measures to the parents of a minor, the participation of legal representatives and representatives in the representation of their interests, the obligation to notify the parents or persons who replace them, about minor’s detention, and with impossibility to apply administrative penalties as a substitute for criminal liability.

The author has formulated his own definition of the concept of administrative liability of minors. It has been emphasized that the age peculiarities of juveniles should be taken into account while bringing a minor to administrative liability, and the nature of the committed administrative offense should be commensurate with the enforcement action.

Key words: administrative liability, administrative liability of minors, administrative offenses, enforcement action, minors.